

О. О. Цуранова

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри фортепіано

О. В. Халєєва

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри вокально-хорової підготовки вчителя
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

ВПЛИВ РОК-МУЗИКИ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКІВ У МУЗИЧНО-ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

У статті проаналізовано вплив рок-музики на стан і розвиток особистості підлітка в процесі його навчання. Розглянуто питання щодо виховання старшокласників засобами музичного мистецтва, у тому числі творами неklasичної музики.

Ключові слова: рок-музика, музичне мистецтво, особистість, підліток, музично-освітній процес.

Постановка проблеми. Курс на гуманітаризацію системи освіти спричинив появу нового педагогічного мислення, просунув уперед процес оновлення освітньої політики й основних підходів до конструювання педагогічних систем і технологій. Пошуки ефективних способів навчання й виховання підлітків призводять до розробки нових технологій, пов'язаних із орієнтацією на вдосконалення системи освіти, поглиблення знань щодо психології особистості, її соціально-культурного та духовного зростання й самовдосконалення.

Проблема формування музичної культури сучасного школяра вимагає від музичної педагогіки сьогодні оптимальних і ефективних рішень. Перед учителем музичного мистецтва все гостріше постає питання подолання у свідомості школяра-підлітка розриву, що утворився між класичним і сучасним музичним світом. Вирішення цього питання є запорукою успішного розвитку музичної педагогіки, а також утвердження особистісно-орієнтованого підходу до навчання старшокласника. На сьогодні існує явна необхідність створення умов, за яких будуть задоволені музичні потреби сучасного підлітка, тобто його озброєння знаннями щодо рок-музики, її позитивних і негативних аспектів, історико-музичних витоків, шляху розвитку, зв'язків із класичною музикою. Для цього необхідно мати свою позицію, виявити особистісний інтерес і власне ставлення.

Ступінь розробленості проблеми. Сутність виховної системи підростаючого покоління, її структура, шляхи формування ґрунтуються на загальнопедагогічних засадах тлумачення майстерності педагога, розроблених у працях сучасних педагогів і психологів (О. Абдулліна, О. Анісімової, В. Аверіна, Л. Божович та ін.). Музичне виховання вчені й педагоги-практики (Л. Дмитрієва, Л. Масол, Н. Миропольська, Е. Назайкинський, О. Ро-

стовський) трактують як інтегральну особливість особистості, гармонійне поєднання особистісної свідомості й відповідної діяльності на основі естетичного ставлення до мистецтва в його класичних і сучасних формах. На вирішення проблем музичного виховання особистості орієнтовані роботи В. Бойченка, О. Рудницької, А. Костюк, Л. Бочкарева та ін.

На основі аналізу науково-педагогічної й психологічної думки та узагальнення передового психолого-педагогічного досвіду можна виявити деякі суперечності між спрямованістю музично-освітнього процесу на становлення особистості підлітка та неврахуванням ролі впливу рок-музики у вихованні гармонійної, адаптованої до соціокультурного середовища дитини.

Мета статті полягає у виявленні впливу рок-музики на формування особистості підлітка в процесі його музичного навчання.

Згідно з метою, було сформульовано такі завдання: визначити психолого-педагогічні особливості сучасних підлітків; окреслити важливі музичні ознаки, характерні для рок-музики; проаналізувати репертуар сучасних навчальних програм із музичного мистецтва щодо змісту в них творів рок-музики.

Об'єкт дослідження – музично-освітній процес, що включає в себе творчість рок-музикантів, спрямований на формування особистісних особливостей підлітка. Предмет дослідження – педагогічні умови становлення особистості підлітка в процесі сприймання рок-музики.

Методи дослідження: аналіз літератури з цієї проблеми, узагальнення й систематизація теоретичного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Підлітковий вік, на думку фахівців, – вік самовизначення, становлення характеру. Цей період можна розглядати як

кризовий і такий, що пов'язаний із перебудовою в трьох основних сферах його існування: тілесній, психологічній, соціальній.

На тілесному рівні відбуваються суттєві гормональні зміни, на соціальному – підліток займає проміжне становище між дитиною й дорослим, на психологічному – підлітковий вік характеризується формуванням самосвідомості. Кожен віковий період є перехідним, готує людину до переходу на більш високий віковий ступінь. Згадані періоди протікають індивідуально, що багато в чому визначається тим, як дорослі реагують на ці зміни, намагаються бути більш чуйними та попереджувальними або залишають підлітка наодинці з проблемами.

На думку психолога Л. Божович [4], головну увагу у вихованні підлітка потрібно зосередити на розвитку мотиваційної сфери особистості: визначення свого місця в житті, формування світогляду та його вплив на пізнавальну діяльність, самосвідомість і моральну свідомість. Саме в цей період формуються моральні цінності, життєві перспективи, відбувається усвідомлення самого себе, своїх можливостей, здібностей, інтересів, прагнень відчувати себе і стати дорослим, прагнення до спілкування з однолітками, виникають спільні погляди на життя, на відносини між людьми, на своє майбутнє, іншими словами, виникають особистісні уявлення щодо смислу життя.

Л. Божович підкреслювала, що в психічному розвитку дитини визначальним є не тільки характер її провідної діяльності, а й характер цієї системи взаємин з оточуючими її людьми, у які вона вступає на різних етапах свого розвитку.

Підлітковий вік характеризується суперечливістю й несподіваністю, непередбачуваністю психічного життя. Ці риси виявляються в різких коливаннях настрою: веселість змінюється тугою, зневірою; впевненість у собі – боягузством, боязню тощо. Також у цей період простежується поляризованість психіки: цілеспрямованість, наполегливість та імпульсивність, нестійкість; підвищена самовпевненість, безапеляційність у думках швидко змінюється на вразливість і невпевненість у собі; потреба в спілкуванні – бажання усамітнитися; «розв'язність» у поведінці – сором'язливість; романтизм – цинізм, розважливість; ніжність, ласкавість – жорстокість.

Характерною психологічною особливістю підлітків є потреба в соціальному визнанні. Ця потреба є досить необхідною для члена суспільства, вона лежить в основі активної життєвої позиції особистості. У нормальних умовах вона реалізується в підлітків у тому, що вони прагнуть досягти досконалості у фізичному, моральному чи психологічному плані, домогтися успіху в будь-якій діяльності. Важливою особливістю підліткового віку є пошук об'єкта для наслідування, вони постійно творять собі кумира, без якого не мислять собі

життя. Вибір об'єкта для наслідування залежить від ступеня та ефективності педагогічного впливу, складників особистості підлітка, конкретної ситуації й найближчого оточення.

У силу вікових і психологічних особливостей сприйняття об'єкта наслідування в підлітків відрізняється від такого в дорослих. Дорослі в особистості кумира, якщо він є, здатні бачити не тільки позитивні, а й негативні його сторони. Інша справа підлітки: кумира або об'єкт наслідування вони сприймають із максимально високої позиції. Усі риси характеру, звички, поведінку, думки, ідеали й цінності кумира оцінюються ними тільки позитивно.

Не помітити певного впливу рок-музики на сучасну молодь просто неможливо. У періодиці, наукових роботах, у численних виступах діячів культури й мистецтва все дужче виявляється тривога у зв'язку з отруєнням навколишньої «музичної атмосфери», засміченням ефіру низькопробними творами в душі сліпого наслідування західних зразків, нестримної розважальності, що сусидить із бездумною агресивністю, не витримує критики професійним рівнем рок-продукції.

Констатація очевидного деструктиву супроводжується закликами охороняти пріоритет справжнього, великого мистецтва перед низькопробною розважальністю, вишукувати нові засоби підвищення «гуманітарної культури підрастаючих поколінь, зріднення їх із людством, відродження духовних сил» [9, с. 213].

Звернімося до шкільної музичної освіти. На жаль, вивчення мистецьких програм свідчить про певну неухважність до мистецтва як до найважливішого виховного засобу. Декларуючи гуманізацію освіти, загальноосвітній навчальний заклад, основна його ланка, на ділі ігнорує найбільш дієвий і тому найважливіший засіб гуманізації – мистецтво. Олюднення знань, одухотворення почуттів немислимі поза серйозних занять із музичного мистецтва, формування музичної культури дітей як необхідної умови гармонійного розвитку особистості. Убогість музичної освіти обертається дисгармонійністю особистості, збитковістю її духовного розвитку.

Учений-психолог І. Кон справедливо підкреслював, що «музика – саме юнацьке мистецтво. ... Завдяки експресивності й зв'язку з рухом і ритмом, музика краще, ніж будь-що інше, дає підлітку і юнакові змогу оформити й висловити свої емоції, хвилюючі смутні переживання. ... Сприйняття музики може бути як індивідуальним, так і груповим. Створюючи загальний настрій, музика слугує важливим засобом міжособистісної комунікації. У поєднанні з танцем або співом музика постає не тільки фоном, а й важливим компонентом юнацького спілкування» [11, с. 85].

Отже, виявляється, що «магічна» сила рок-музики, її безкомпромісна привабливість у підлітків

може бути пояснена дефіцитом музики в навчальному закладі. Недоопрацювання шкільного курсу з музичного мистецтва компенсують засоби масової інформації, Інтернет.

Уважаємо, що основне завдання вчителя музичного мистецтва полягає в збагаченні змісту уроків і позаурочних занять, у послідовній увазі до потреби учнів, у відвертості й відкритості під час обговорення всіх нагальних музичних проблем, включаючи проблеми рок-музики. Однак загальновідомою є невпевненість, страх учителів перед цими проблемами. Необхідно мати свою позицію, виявити особистісний інтерес і власне ставлення.

Музично-естетичне виховання старшокласників донині залишається педагогічною цілиною, умовою освоєння якої є творча взаємодія вчителя музичного мистецтва з методистом із виховної роботи, з викладачами літератури, історії, художньої культури. Ураховуючи, що уроків музичного мистецтва в 9–11 класах немає, а потреба старшокласників у музиці величезна, варто повніше використовувати резерви позакласної роботи. Найбільшою виховною ефективністю відрізняються ті бесіди про рок із учнями, у яких вони беруть участь разом із учителем. Рок-музика – це галузь обов'язкового педагогічного співробітництва, діалогу, що виявляє позиції сторін, їхні переваги, симпатії й аргументи. Історія розвитку року, його стилів і напрямів – одна з найбільш цікавих галузей музичних інтересів старшокласників.

На сьогодні чинні шкільні програми «Музичне мистецтво. 6–8 кл.» (авт. Б. Фільц, І. Белова та ін.), «Мистецтво. 6–8 кл.» (авт. Л. Масол, О. Гайдамака, Н. Очеретяна, О. Дмитренко), зокрема програми сьомого та восьмого років навчання музичного мистецтва, фактично «відкриті» року. Їхній зміст не заперечує рок-музику, але вчить підходити диференційовано, критично й відрізняти якісну легку, розважальну музику від музики вульгарної, позбавленої смаку. Як сприймання й виконання музичних творів програмою рекомендовано, серед іншого, такий музичний матеріал, а саме: 7-й клас – Дж. Леннон, П. Макартні. «Нехай буде так» (“Let it be”), 8-й клас – Е. Преслі. «Все гаразд, мамо», Дж. Леннон, П. Макартні. «Дівчина» (“The Girl”), «Шоу має тривати» (“The show must go on”) групи “Queen”, С. Вакарчук. «Друг», В. Висоцький. «Пісня про друга», «Місто золоте» (в обробці Б. Гребенщикова), О. Рибніков «Я тебе ніколи не забуду» та ін.

Педагогічно доцільно не «витісняти» рок-потреби, а «перетворювати» їх за допомогою включення в контекст культури особистості. Цьому повинна сприяти професійна підготовка фахівців із музичного мистецтва.

Рок-музика вимагає нині підвищеної суспільної й педагогічної уваги. Сучасна наука розуміє серйозну проблему екології дитинства [6]. Право-

мірно говорити і про екологію музичної свідомості підростаючого покоління.

«Поняття рок-музика (rock) використовується як узагальнена назва низки музичних напрямків з другої половини ХХ ст. до сьогодні, – розкривають це складне мистецьке поняття мистецтвознавці, – що походять від рок-н-ролу та ритм-н-блюзу. Термін rock є скороченням від rock-n-roll. Рок-музика має величезну кількість напрямків: від танцювального рок-н-ролу до металу, а зміст пісень варіюється від легкого і невимушеного до похмурого, глибокого і філософського. Часто рок-музика протиставляється поп-музиці, хоча чіткої межі між поняттями «рок» і «поп» не існує, і немало музичних явищ баланують на грані між ними» [15, с. 199].

Рок являє собою сплав лірики (мої почуття, мій голос, мій досвід – «тільки Я») та епосу. Рок-музика – це особистості й етноси: практично в кожній цивілізованій країні є свої національні королі рок-н-ролу (Елвіс Преслі у США, Кліфф Річард у Великобританії, Адріано Челентано в Італії, Джонні Холідей у Франції тощо).

Варто додати, що рок-музика також вважається «масовою», «комерційною» – це найбільш загальне поняття, через яке визначаються музичні форми і стилі, що користуються стабільним попитом серед найширших мас і верств населення. За своїм виробництвом і споживанням рок-музика є масовим продуктом, що спричиняє її комерційний нахил. Історія року тісно пов'язана зі становленням і бурхливим розвитком сучасних засобів звукозапису, трансляції та відтворення записаної музики. Є підстави вважати деякі форми сучасної рок-музики нинішнім міським фольклором. Адже її творцями й виконавцями найчастіше є «непрофесіонали»: лікари, інженери, учителі, журналісти тощо. Вони ставали відомими співаками без спеціальної музичної підготовки (А. Макаревич, В. Цой, Ю. Шевчук, С. Вакарчук, А. Скрипка, А. Скрибін та ін.).

Кожен етап рок-музики, кожна її сторінка – це насамперед ім'я, особистість, імідж. Для викладачів і психологів рок становить інтерес саме з боку його особистісної спрямованості.

Рок-музика – поняття, що об'єднує і жанр, і стиль, і навіть вид мистецтва. Рок-культура – гігантське явище сучасності, яке включає безліч компонентів, що визначаються не за музично-стилістичними особливостями, а за специфікою світовідчуття, особливою системою цінностей.

На відміну від англо-американського варіанту рок-музики, де стрижнем є ритм, основою українського року стає «слово». Завдяки «слову» учні можуть розуміти сенс пісень. Багато пісень відображають життєві кризи, шляхи їх подолання, також заряджають оптимізмом, що якраз і потрібно для підлітків, для їхнього «складного» віку. У роботі з підлітками доцільно використовувати такі

методи наочно-узагальненого та емпірико-аналітичного навчання:

- метод монологічно-діалогічного викладу: бесіди, розповідь, лекції;
- метод самостійної роботи із джерелом;
- метод створення проблемної ситуації;
- метод – ігрова ситуація;
- метод – навчальна дискусія;
- метод візуального вивчення явищ і зорово-звукової інформації.

Ці методи допоможуть розвинути музичні уявлення школярів щодо їхніх улюблених творів і виконавців, а саме:

1. «Подання улюбленої рок-групи». У процесі запропонованої методики викладання матеріалу учні ілюструють власні якості музикантів, які їх найбільш захоплюють.

2. «Рецензія на пісенний репертуар рок-групи». В основі методики покладено метод навчального рецензування.

3. «Проект програми для наступних поколінь». Учні обговорюють питання «життєздатності» групи та її позитивний вплив на розвиток рок-музики й музичного мистецтва.

4. «Визнач стильовий напрям рок-групи». Ця методика спрямована на розвиток школярів-підлітків здатності розрізнення стилів.

Уведення в зміст уроків з музичного мистецтва запропонованих методик щодо вивчення рок-музики допоможе активізувати процес розвитку музичної культури школярів-підлітків, створить у свідомості учнів цілісну картину музичного простору в усіх його взаємозв'язках. У свою чергу, це допоможе у вирішенні основного завдання загальноосвітнього закладу – виховання різнобічно розвинутої, творчої особистості, здатної реалізувати себе в культурно-освітньому просторі.

Висновки. Отже, проблема формування музичної культури сучасного школяра вимагає від музичної педагогіки сьогодні оптимальних і ефективних рішень.

Формуючи духовну культуру як основу індивідуальної художньої культури, музична педагогіка спирається на високохудожні зразки класичного музичного мистецтва. Але за такого підходу залишаються без уваги потреби, інтереси школярів-підлітків, для яких сучасна популярна музика, зокрема рок-творчість, є найважливішим компонентом спілкування.

Одна з найбільш привабливих рис року – його авторський, особистісний характер. Ця обставина – пряма передумова авторитетності рок-музиканта для молодих, недосвідчених, довірливих слухачів, які в особистісному характері музичних висловлювань – часто непрофесійних, але різких, нарочитих і безсоромних – свідомо бачать «чесність».

Рок приваблює своїм соціальним викликом, «різкими» текстами, прямою. Часто діти не

спроможні розібратися, побачити хитку межу між горезвісною чесністю й нігілізмом, безкомпромісністю й естетичною нерозвиненістю, бездуховністю. Авторський характер року стає передумовою для розповсюдження рок-музикування, що виявляється певною психологічною «віддушиною» для підлітків і молоді.

Стосовно рок-музики можна говорити про її психотерапевтичний характер, здатність корегувати психоемоційний фон людини (рок як варіант арт-терапії для підлітків). Рок-музика має певний вплив на формування особистості підлітків. Ураховуючи вищезазначене, варто підкреслити необхідність більш пильної уваги викладачів музичного мистецтва до залучення музичного репертуару, що містить твори сучасних рок-музикантів, які демонструють рішення соціокультурних проблем за допомогою мистецтва, його унікальних засобів виразності.

Дослідження не вичерпує цієї проблеми. Подальшого розгляду потребує проблема впливу сучасного музичного мистецтва на емоційний стан молоді, її розумову діяльність тощо.

Література:

1. Абдуллин Э.Б. Теория и практика музыкального обучения в общеобразовательной школе : [пособие для учителя] / Э.Б. Абдуллин. – М. : Просвещение, 1983. – 111 с.
2. Аверин В. Психология детей и подростков : [учебное пособие] / В. Аверин. – 2-е изд., перераб. – СПб. : Изд-во Михайлова В.А., 1998. – 379 с.
3. Анисимова О. Самооценка в структуре личности студента : автореф. дисс. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.05 / Л. Анисимова. – Л., 1984. – 17 с.
4. Божович Л. Проблемы формирования личности / Л. Божович // Избранные психологические труды / под ред. Д. Фельдтштейн. – 3-е изд. – М. : Московский психолого-социальный институт ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2001. – 352 с.
5. Бочкарев Л.Л. Психологические механизмы музыкального переживания : дисс. ... докт. психол. наук : спец. 19.00.01 / Л.Л. Бочкарев. – К., 1989. – 433 с.
6. Бочкарев Л.Л. Психология музыкальной деятельности / Л.Л. Бочкарев. – М. : Институт психологии РАН, 1997. – 352 с.
7. Ветлугіна Н. Музичний розвиток дитини / Н. Ветлугіна. – К. : Музична Україна, 1997. – 94 с.
8. Выготский Л. Психология искусства / Л. Выготский. – М. : Лабиринт, 1998. – 416 с.
9. Гамезо М. Возрастная и педагогическая психология / М. Гамезо, Е. Петрова, Л. Орлова. – М. : Педагогическое общество России, 2003. – 512 с.
10. Дмитриева Л.Г. Методика музыкального воспитания в школе / Л.Г. Дмитриева, Н.М. Черноиваненко. – М. : Просвещение, 1989. – 207 с.
11. Кон И. Психология старшеклассника / И. Кон. – М. : Просвещение, 1980. – 192 с.

12. Костюк А.Г. Эстетические аспекты восприятия музыки / А.Г. Костюк // Проблемы музыкальной культуры. – К. : Муз. Украина, 1989. – Вып. 2. – С. 143–156.
13. Назайкинский Е. О психологии музыкального восприятия / Е. Назайкинский. – М. : Музыка, 1972. – 384 с. 43.
14. Ростовський О.Я. Методика викладання музики в основній школі : [навчально-методичний посібник] / О.Я. Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. – 272 с.
15. Сучасне музичне мистецтво : [підручник] / упоряд. : Г.Ф. Пономарьова, В.М. Бескорса, О.О. Цуранова. – Х. : ХГПА, 2012. – 275 с.
-

Цуранова О. О., Халєєва О. В. Влияние рок-музыки на формирование личности подростков в музыкально-образовательном процессе

В статье проанализировано влияние рок-музыки на состояние и развитие личности подростка в процессе его обучения. Рассмотрены вопросы, касающиеся воспитания старшеклассников с помощью музыкального искусства, в том числе на примере произведений неклассической музыки.

Ключевые слова: рок-музыка, музыкальное искусство, личность, подросток, музыкально-образовательный процесс.

Tsuranova O. O., Haleeva O.V . Influence of rock music on the formation of teenagers' personality in the music educational process

The article analyzes the influence of rock music on the state and development of the person of the teenager in the course of his training. The questions concerning the education of senior pupils by means of musical art, including works by example not classical music.

Key words: rock music, art of music, personality, teen, musical educational process.